

V L A A M S P A R L E M E N T

Zitting 2006-2007

24 juli 2007

GEDACHTEWISSELING

**over het onderzoeksproject ‘Sociale huisvesting in Vlaanderen’
met de heer Marcel Smets, Vlaams Bouwmeester**

VERSLAG

**namens de Commissie voor Wonen, Stedelijk Beleid, Inburgering en Gelijke Kansen
uitgebracht door mevrouw Veerle Heeren**

Samenstelling van de commissie:

Voorzitter: de heer Jan Penris.

Vaste leden:

mevrouw Hilde De Lobel, de heren Jan Penris, Wim Van Dijck, mevrouw Gerda Van Steenberge, de heer Christian Verougstraete;

de dames Cathy Berx, Hilde Crevits, de heer Tom Dehaene, mevrouw Veerle Heeren;

de dames Else De Wachter, Caroline Gennez, Michèle Hostekint;

de heer Sven Gatz, mevrouw Dominique Guns, de heer Hugo Philtjens.

Plaatsvervangers:

mevrouw Agnes Bruyninckx, de heren Felix Strackx, Erik Tack, Roland Van Goethem, John Vrancken;

de heren Carl Decaluwe, Stefaan De Clerck, mevrouw Monica Van Kerrebroeck, de heer Johan Verstreken;

de heren Chokri Mahassine, Jan Roegiers, Jo Vermeulen;

de heer Marc Cordeel, de dames Hilde Eeckhout, Laurence Libert.

Toegevoegde leden:

mevrouw Mieke Vogels;

de heer Bart De Wever.

INHOUD

	Blz.
I. Uiteenzetting door de heer Marcel Smets, Vlaams Bouwmeester	4
1. Context	4
2. Onderzoek	4
3. Vijf cases	4
3.1. Hollainhof, Gent	4
3.2. Sint-Antoniuspleintje, Zoerle-Parwijs	5
3.3. PPS-projecten Vlaamse Gewest	5
3.4. Militair Hospitaal, Antwerpen	6
3.5. Zuurstof voor de Brugse Poort, Gent	6
4. Besluiten	7
II. Vragen en opmerkingen van commissieleden	7

DAMES EN HEREN,

De Commissie voor Wonen, Stedelijk Beleid, Inburgering en Gelijke Kansen wisselde op 28 juni 2007 van gedachten met de heer Marcel Smets, Vlaams Bouwmeester, over zijn onderzoeksproject 'Sociale Huisvesting in Vlaanderen'. De bouwmeester was vergezeld door mevrouw Linda Boudry, adjunct van de Vlaams Bouwmeester.

I. UITEENZETTING DOOR DE HEER MARCEL SMETS, VLAAMS BOUWMEESTER

De heer *Marcel Smets*, Vlaams Bouwmeester, is van mening dat er in Vlaanderen wel degelijk kwalitatieve sociale huisvesting aanwezig is maar vaak onzichtbaar. Hij wil daarom een toelichting geven over het onderzoeksproject dat hij in 2006 heeft laten uitvoeren naar Vlaamse initiatieven van kwalitatieve sociale huisvesting.

1. Context

Bedoeling van het onderzoek was goede voorbeelden van socialewoningbouw op te sporen en na te gaan in hoeverre andere initiatieven daarop kunnen voortbouwen of kunnen verbeteren. Het onderzoek had niet de bedoeling structurele veranderingen in de regelgeving aan te brengen om eventuele belemmeringen voor kwalitatieve huisvesting weg te werken. De spreker noemt dat de opdracht van de politieke wereld. Een aantal elementen in het dossier verwijst daarnaar. Belangrijkste bedoeling is een overzicht te krijgen van wat de voorbije tien jaar gebeurd is in de sociale huisvesting. Wat zijn de goede en de slechte punten? Hoe kan een en ander verbeterd worden?

Het kader van dit onderzoek is tweevoudig: de beleidsnota 2005-2010 van de Vlaamse Bouwmeester¹ en de beleidsnota Vlaams Woonbeleid 2004-2009 van Vlaams minister van Wonen Marino Keulen. In de beleidsnota's krijgt sociale huisvesting een prominente plaats. De bouwmeester pleit in zijn beleidsnota voor een inspanning. Minister Keulen verwijst in heel wat passages naar het belang van een betere sociale huisvesting. Binnen dit kader is gezocht naar alle factoren die kwaliteitsverbetering stimuleren of belemmeren. Er is een inventaris gemaakt van goede voorbeelden.

Het onderzoek is na een offerteaanvraag toegekend aan een heel gekwalificeerd team bestaande uit deskundigen op het vlak van architectuur en van de

sociologische aspecten van de sociale huisvesting². Men heeft niet alleen de projecten van socialehuisvestingsmaatschappijen bekeken, maar ook de projecten die een onderdeel waren van PPS-projecten (publiek-private samenwerking) of stadsprojecten. De grens tussen die initiatieven wordt alsmaar waziger. Het is voorts een belangstellingspunt van de minister. In heel West-Europa gaat men overigens na hoe de socialewoningbouw zijn stigma kwijt kan raken. Kan de socialewoningbouw geïntegreerd worden in de algemene productie van wonen en stadsontwikkeling? Dat is de reden waarom deze sectoren in het proces werden betrokken.

2. Onderzoek

Vervolgens legt de spreker uit hoe het onderzoek is opgevat. Men is van start gegaan met een onderzoek bij de verschillende betrokken actoren op het terrein. Er zijn omstandige en diepgaande gesprekken gevoerd met de bevoorrechte getuigen: vertegenwoordigers van socialehuisvestingsmaatschappijen (SHM's), beleidsverantwoordelijken en -uitvoerders van lokale overheden en de Vlaamse overheid, projectverantwoordelijken van publieke en private bouwheren, ontwerpers, ontwikkelaars en aannemers, en vertegenwoordigers van bewonersverenigingen. In het geheel gaat het daarbij over een reeks van 27 concrete projecten.

De onderzochte projecten zijn specifiek sociale projecten of gemengde operaties. De projecten bevinden zich zowel in stedelijke als afgelegen gebieden. Ze bevinden zich verspreid over het Vlaamse grondgebied.

3. Vijf cases

Op basis van de verkenning en de eerste gesprekken zijn de onderzoekers ingegaan op vijf gevallen die zich telkens onderscheidden in visie en aanpak ten opzichte van de gangbare procedures en werkwijzen in de sector. De vijf gevallen zijn de meest interessante binnen hun categorie. Door diepteonderzoek peilde men naar probleemstelling.

3.1. Hollainhof, Gent

Het Hollainhof in Gent is een al wat ouder maar

¹Pleidooi voor een dienstbare architectuur, beleidsnota van de Vlaams Bouwmeester 2005-2010.

²Het team bestond uit prof. dr. ir. Bruno De Meulder van de Onderzoeksgroep Stedenbouw en Architectuur van KULeuven, dr. Pascal De Decker van de Hogeschool voor Wetenschap en Kunst Sint-Lucas Brussel en Gent, prof. dr. Christian Kesteloot van het Instituut voor Sociale en Economische Geografie van KULeuven, en drs. arch. Els Vervloesem van TU Eindhoven.

belangrijk project³. Het project werd eind van de jaren negentig opgeleverd. De heer Smets noemt het een iconoperatie. Het project is gestart door de stad Gent als een architectuurwedstrijd. De aanvankelijke bedoeling was niet socialewoningbouw maar wel een stedelijke operatie. De stad Gent had een terrein verworven en wou dat opvullen. In een latere fase zijn daarover afspraken gemaakt met een socialewoningbouwmaatschappij⁴. Het project past in het beleid gevoerd in de jaren negentig. Het beleid onderzocht toen hoe het met dergelijke terreinen diende om te gaan om beter te kunnen wonen in de stad. Men zocht naar architecturale modellen gepast om woningen te bouwen in hoge dichtheid.

Tegelijk legt dit verband ook de problemen uit. De stad Gent heeft een beroep gedaan op een socialewoningbouwmaatschappij. De woningbouwmaatschappij had de indruk dat het project haar opgedrongen werd. Er was immers al een plan. Er is zwaar gediscussieerd over de vraag hoe het plan geschikt kon worden gemaakt voor socialewoningbouw. Het heeft geleid tot een letterlijke downsizing. Er werden kleinere maar meer woningen gebouwd waardoor de dichtheid te hoog is. De houding van de verschillende bevoorrechte getuigen is heel divers. Architecten vinden het een modelproject. De socialewoningbouwmaatschappij is van oordeel dat het project veel problemen oplevert. Tussenin zit het stadsbestuur dat dit project een interessante formule vindt, maar tegelijk toegeeft dat het selectiever had moeten zijn ten aanzien van de bewonerscategorieën die er wonen. De bewoners zitten dicht bijeen in het collectieve woonmodel.

3.2. Sint-Antoniuspleintje, Zoerle-Parwijs

Het tweede voorbeeld⁵ bevindt zich in een kleine landelijke gemeente, namelijk Zoerle-Parwijs. De socialewoningbouwmaatschappij De Zonnige Kempen heeft een dertiental woningen ingepast in het Sint-Antoniuspleintje, de kern van de gemeente. De lokale beheerder, de socialehuisvestingsmaatschappij is er goed geïntegreerd in het belangenveld van de gemeente. Er zijn heel wat contacten. Er is geen sprake van tegenstellingen zoals bij het Hollainhof.

De operatie is van drie naar dertien woningen gegroeid. Er is een pleintje aangelegd en een warmtecollector onder het asfalt van een nabijgelegen plein. Dat draagt allemaal bij tot een verrijking van de gemeente. Dit initiatief heeft andere privé-

initiatiefnemers aangetrokken om opnieuw in die gemeente te investeren. De operatie heeft een positief effect gehad op de schaal van die kleine kern.

De SHM De Zonnige Kempen koos resoluut voor energiebesparende maatregelen. De weerslag op het gebruik komt ten goede van de huurders, die een lagere energierekening betalen. De energiebesparende maatregelen zijn echter voor rekening van de SHM en verhogen de bouwcost. Het indirect voordeel voor de huurder weegt meestal niet door. Blijkbaar blijft het prioritair voor de SHM om de bouwcost zo laag mogelijk te houden.

3.3. PPS-projecten Vlaamse Gewest

De derde case bestaat uit de projecten van het Vlaamse Gewest om het aantal sociale woningen te verhogen. Die inspanning is gestart door toenmalig Vlaams minister Jaak Gabriëls. De ambitie was voor 1000 extra sociale woningen te zorgen bovenop de 15.000 geplande. Men opteerde voor PPS. Het idee was experimenteel tewerk te gaan. Men wou nagaan wat het effect was van samenwerking met de private sector.

De spreker benadrukt dat het maar om een voorlopige evaluatie gaat, maar volgens de onderzoekers is de ambitie op dit ogenblik nog niet gehaald. De ambitie was meer te realiseren met evenveel geld of evenveel te realiseren voor minder geld. Wellicht door een gebrek aan ervaring is men te vlug tewerk gegaan. Men heeft geen nieuwe initiatieven tot stand gebracht. Men heeft bestaande initiatieven op deze manier gerealiseerd. Men heeft voor alternatieve financiering gezorgd maar niet voor nieuwe initiatieven.

De kwaliteit heeft geleden onder de sectorale benadering van wonen. Men had project per project moeten bekijken. Eén architect is verantwoordelijk voor alle operaties. Het zijn allemaal terreinen van socialewoningbouwmaatschappijen. Het uitgangspunt van de onderhandelingen met de aannemer was zo veel mogelijk woningen te bouwen voor 25 miljoen euro zonder vooraf overleg te plegen met de lokale overheden over eventuele belemmeringen. Er zijn contracten afgesloten zonder overleg met de lokale overheden over vergunningen en lokale bepalingen. De kwaliteit heeft geleden onder het feit dat men aan bijkomende bepalingen moest voldoen en niet bereid was het totaalbudget op te trekken. Dat alles heeft normen en lokale bouwvoorschriften uitgehold. De operatie is te veel vanuit een commercieel en onvoldoende vanuit een inhoudelijk standpunt benaderd.

De spreker gaat in op enkele concrete projecten gerealiseerd binnen deze operatie. De wedstrijdontwer-

³Nieuwbouwproject 1999, Brusselsepoortstraat, 9000 Gent, 129 sociale woningen, kinderkribbe en publiek domein, 1,5 ha, ontwerper: Willem Jan Neutelings.

⁴SHM WoninGent.

⁵Nieuwbouwproject 2004, Zoerledorp, 13 sociale woningen en publiek domein, ontwerper: ThemaS bvba, Eduard Maes.

pen voor de Drongesesteenweg in Gent of de Wijn-gaardstraat in Izegem ambiëren meer kwaliteit dan het uiteindelijke uitvoeringsontwerp. In het wedstrijdontwerp probeert men enig cachet te geven aan de gevels. De uiteindelijke uitvoering is volgens de spreker redelijk ordinair. De belangrijkste reden daarvoor zijn besparingen.

Tot op zekere hoogte biedt deze operatie enkele positieve elementen. Op dit ogenblik lijkt deze operatie sneller te verlopen dan de klassieke procedure: 3,5 in plaats van 4,5 jaar. De spreker benadrukt dat deze vaststelling eigenlijk meer zegt over de duur van de reguliere procedure. De spreker pleit niet tegen PPS. Hij pleit er wel voor PPS over een andere boeg te gooien. De prioriteiten moeten duidelijk bepaald worden.

3.4. Militair Hospitaal, Antwerpen

Het vierde voorbeeld – het Militair Hospitaal in Antwerpen – is in dit opzicht interessant. De operatie is een PPS-formule uitgevoerd op een terrein van de stad. De stad heeft een prijsvraag uitgeschreven gericht op projectontwikkelaars gecombineerd met architectenbureau. De prijsvraag past binnen een strikt regelgevend kader. Het stedelijke ontwikkelingsbedrijf Vespa kreeg de opdracht om een kwalitatief project te maken in samenwerking met de Vlaamse Bouwmeester.

Belangrijk in dit project is dat het terrein in handen was van de overheid. De lokale overheid gaf ook aan hoe het project gerealiseerd moet worden door particulieren. De lokale overheid bepaalde het ambitieniveau, welke historische delen bewaard moesten worden, het verkeer, hoe doorwaadbaar het terrein moest zijn voor de buurt enzovoort. Alles was duidelijk bepaald bij lancering van de prijsvraag. Men heeft niet het onderste uit de kan willen halen. Er is een redelijke vraagprijs vooropgesteld. Wie het gevraagde bedrag kon bieden, werd op de kwaliteit beoordeeld. Het was niet de bedoeling veel geld te verdienen aan de operatie. De bedoeling was wel tot een goede operatie te komen.

Er zijn volgens de spreker toch enkele problemen. Het betreft een gemengde operatie met een aandeel socialewoningbouw. Dat is volgens de heer Smets nuttig omdat sociale woningen geen enclave mogen vormen. In deze operatie worden de sociale woningen een deel van een groter geheel. Omdat niet alles geregeld was, was het bij het opstellen van het contract onduidelijk met welke formule de sociale woningen gerealiseerd zouden worden. Moest de ontwikkelaar ze bouwen en verkopen aan de SHM? Zou men het terrein afstaan en de sociale woningen laten bouwen door een socialehuisvestingsmaatschappij?

Of moest de ontwikkelaar het risico zelf lopen?

Er was onduidelijkheid over een aspect waar iedereen akkoord mee ging. Iedereen ging akkoord met de geplande sociale mix om gettovorming te vermijden, maar iedereen interpreteerde dat anders. De burgemeester wou dat een bepaald percentage van de woningen op het terrein sociale woning zou zijn. De ontwerpers hadden het over een percentage sociale woningen op het niveau van de wijk; de promotor dacht aan een percentage sociale woningen in de stad Antwerpen. Een aantal bewoners wilde overal sociale woningen behalve in hun buurt. De sociale woningen zijn uiteindelijk in groepjes verspreid over de site van 7,3 hectare terechtgekomen. Door de vormgeving zullen de woningen niet onmiddellijk herkenbaar zijn als sociale woningen. Ze zijn ontworpen door dezelfde architect en passen in het geheel.

3.5. Zuurstof voor de Brugse Poort, Gent

Het laatste voorbeeld, de Brugse Poort in Gent, is een voorbeeld van stadsvernieuwing. De Brugse Poort was een oude industriële wijk gekenmerkt door verloedering, waar veel migranten en vluchtelingen wonen. De wijk kende verkrotting door een gebrek aan investeringen. Die negatieve spiraal moest omgebogen worden. De stad Gent heeft van de negentiende-eeuwse gordel een prioriteit gemaakt. Met buitenlandse projecten als voorbeelden heeft men voor een inbreng van de publieke sector gezorgd. Een aantal woningen werd gesloopt om er een buurtpark aan te leggen of een gemeenschapsvoorziening te bouwen. Dat is gebeurd na ontwerpend onderzoek naar de grote stedenbouwkundige opties, dat is uitgemond in een aantal stedenbouwkundige operaties die na een middelgrote oproep zijn toegewezen.

In deze operatie heeft men niet vanuit de sectoren geredeneerd maar vanuit de buurt of het project. Men vroeg zich af hoe men voor verbetering kon zorgen. Er is ook heel intens met de buurt daarover gepraat. Die bottom-upbenadering heeft vruchten afgeworpen.

De spreker verwijst naar enkele microprojecten. Het Acaciapark Gent, waarvan het uitzicht voorheen bepaald werd door garageboxen, is nu volledig veranderd. Bepaalde elementen zijn behouden. Er zijn kantoren en een woonblok bijgekomen. Ook het Biezenstuk is een project met de grootte van een bouwblok. Ook daar is er een uitkering en een minutieuze verdichting van de woongelegenheden.

Bij beide projecten was er veel inspanning en goede wil, maar het bleven moeilijke oefeningen. De aanpak is slechts stapsgewijze bepaald. Gelukkig kon-

den de projecten rekenen op het Stadsvernieuwingsfonds.

4. Besluiten

Het onderzoek van de onderzoeksgroep heeft vooral een aantal structurele problemen aan het licht gebracht. Gronden of panden zijn duur en schaars. Het ontwerp wordt vaak gemaakt door dezelfde ontwerpers die niet echt innovatief werken. Er zijn ook problemen op het vlak van financiering en de capaciteit. Ook het administratieve en juridische kader zorgt voor problemen.

Het is niet allemaal kommer en kwel. Ondanks de structurele problemen ontstaan er hier en daar interessante projecten. Het is de taak van het parlement de structurele problemen aan te pakken. Het is even belangrijk om de voorbeeldprojecten onder de aandacht te brengen. De bouwmeester ijvert voor een vervolgstudie. Hij wil ook een studiedag organiseren voor socialehuisvestingsmaatschappijen om de goede projecten voor te stellen. Ze zullen het beter aannemen van hun eigen collega's. De bouwmeester wil een vormingsinitiatief starten om de projecten die, ondanks de moeilijke constellatie, geslaagd zijn, bekend te maken in de hoop dat anderen daar kunnen van profiteren.

II. VRAGEN EN OPMERKINGEN VAN COMMISSIELEDEN

Mevrouw *Hilde De Lobel* zegt dat de bouwmeester als oorzaken voor minder goede projecten een te commerciële instelling en besparingswoede opgeeft. Besparen op kwaliteit veroorzaakt uiteindelijk meer kosten omdat een en ander sneller vervangen moet worden. Hebben de besparingen ook gevolgen gehad voor minder zichtbare kwaliteitsaspecten van de woning, of enkel op de uiterlijkheden?

De heer *Marcel Smets* verwijst naar een van de grootste onregelmatigheden in de sociale huisvesting: woonblokken van de jaren vijftig en zestig die nog voor ze afgeschreven zijn, gesloopt of gerenoveerd moeten worden. Investerings moeten voldoende duurzaam zijn. Besparingen mogen niet tot gevolg hebben dat de kostprijs per jaar groter wordt en de kwaliteit minder.

De onderzoekers stellen vooral vast dat de besparing vaak veroorzaakt is door de realisatiesnelheid. De maatschappijen vroegen de aannemers hoeveel woningen met een bepaalde som gerealiseerd konden worden. Daarna is geprobeerd om dat aantal te maximaliseren. Dat heeft geleid tot contracten waarbij de aannemer voor een bepaalde som een bepaald

aantal sociale woningen bouwt. Het is eigenlijk te snel gegaan, want toen de werken op de dertien sites begonnen, waren de operaties met de lokale overheden nog niet afgerond. De aannemer moest zich wel houden aan de offerte. In zo'n situatie wordt er op een ongelukkige manier bespaard.

Mevrouw *Else De Wachter* vindt het idee van een studiedag interessant en belangrijk voor de huisvestingsmaatschappijen. Kwaliteit is belangrijk, niet alleen van de woningen, maar ook van de woonomgeving. Het succes van een aantal projecten is de bottom-upbenadering en de aandacht voor een goede samenwerking met de lokale overheden. Een goede voorbereiding is cruciaal, alsook het feit dat lokale overheden van bij de voorbereiding betrokken worden bij het project. Soms gebeurt dat, onder andere bij erfgoeddossiers. Is dat ook voor de bouwmeester een cruciale voorwaarde?

De heer *Marcel Smets* bevestigt dat de meest succesvolle projecten, namelijk Zoerle-Parwijs en Brugse Poort, zich kenmerken door een goede samenwerking tussen lokale actoren en bouwmaatschappij. Een basisprobleem van de sociale huisvesting is de sectorale benadering. Het mag echter niet beperkt blijven tot woningproductie, het gaat om omgevingsproductie, stadsproductie. De taak mag dus niet beperkt blijven tot het bouwen van woningen. In een ideale situatie is er een volledige vermenging van de socialewoningbouw met de andere sectoren. Het wordt dan ook een stadsoperatie, waarbij voor een bepaalde categorie bewoners een of andere vorm van subsidies gecreëerd wordt zodat de toegankelijkheid van kwalitatief wonen voor iedereen verzekerd wordt. De basis is projectmatig werken en alle actoren betrekken.

Mevrouw *Veerle Heeren* stelt de spreker gerust, het Vlaams Parlement werkt aan een herziening van de regels; de kritieken van de studie zijn terecht. Er wordt onderhandeld over een nieuw socialehuurbesluit, een nieuw financieringssysteem. Het kan niet dat er woningen niet gebouwd worden omdat er vertraging is bij de aanleg van de wegen. De spreker breekt een lans voor de professionalisering en de responsabilisering van de bouwmaatschappijen. De vijf goede voorbeelden gaan over stadsprojecten. Zijn er ook succesvolle projecten op het platteland?

Goede architectuur kan ook met een beperkt budget. Wordt bij het ontwerpen van de omgeving en de woningen rekening gehouden met de wooncultuur van de doelgroep?

De heer *Marcel Smets* zegt dat Zoerle-Parwijs een landelijke deelgemeente is. Hij hoopt dat de regels zullen gewijzigd worden. Wooncultuur zou aan bod moeten komen in de architectuuropleiding. Een wes-

terse woning wordt bijvoorbeeld anders gebruikt door een migrantenfamilie dan door een Vlaamse familie. Dat komt weinig aan bod. De bouwmeester is aangezocht door de maatschappij Nieuw Dak in Genk om samen met een universiteit in Sledderlo een project te volgen. Het is de bedoeling om op die aspecten in te gaan. Het probleem in Sledderlo is niet de kwaliteit van de woningen, maar de manier waarop de woningen gebruikt worden door mensen afkomstig van andere culturen. Voor het overige zijn er weinig initiatieven over wooncultuur.

Mevrouw *Veerle Heeren* heeft vaak de indruk dat de woningen wel architecturaal mooi zijn. De duurzaamheid is even belangrijk, maar inzicht in hoe mensen wonen evenzeer. De spreker heeft het niet alleen over allochtonen maar ook over kansarmen. Beleidsmakers hebben te zeer de neiging om hun eigen woonconcept op te dringen. Het eerste dat sommige allochtonen doen als ze een woning kopen, is de scheidingsmuur uitkappen. Ze maken vaak van twee aparte woningen één woning. Grote families willen immers onder één dak wonen.

Wooncultuur is belangrijk in goede architectuur. De spreker pleit ook voor een vastgelegde prijs bij de socialewoningbouw. Het is niet omdat het budget beperkt is dat er geen goede architectuur of kwaliteit mogelijk is. Veel architecten zijn daar nog niet van overtuigd. Jonge architecten zijn eerder warm te maken om toegankelijkheid en aanpasbaarheid op te nemen in de concepten.

De heer *Marcel Smets* geeft mevrouw Heeren gelijk dat niet alleen de wooncultuur van allochtonen verschilt van de doorsnee wooncultuur. Een vormingsinitiatief moet dan ook langs twee kanten werken. Architecten moeten niet alleen de huisvestingsmaatschappijen opvoeden, het omgekeerde moet ook. Door die contacten ontstaan misschien nieuwe woonmodellen.

Mevrouw *Veerle Heeren* vindt de Silvertoptorens een goed voorbeeld. De bewoners zijn nauw betrokken bij de renovatie.

De *voorzitter* stelt voor om bij het geplande provinciebezoek van de commissie aan de provincie Antwerpen in het najaar die torens te bezoeken. Dat is interessant omdat de ene al vernieuwd is, de andere in de steigers staat en aan de derde nog niet begonnen is. Het is mogelijk om dan ook Zoerle-Parwijs en het Militair Hospitaal te bezoeken. De voorzitter wil graag de bouwmeester en mevrouw Linda Boudry uitnodigen om daarbij aanwezig te zijn.

De heer *Marcel Smets* verwijst naar vier andere interessante en vernieuwende projecten van de maatschappij De Zonnige Kempen. Misschien kunnen

ook die bezocht worden. Zo krijgt men een overzicht van de projecten. Mevrouw *Veerle Heeren* merkt op dat De Zonnige Kempen op een bijzondere manier met duurzaamheid omgaat.

De verslaggever,

Veerle HEEREN

De voorzitter,

Jan PENRIS